

Azərbaycan Respublikasının dövlət müstəqilliyinin bərpaşının 25-ci ildönümü

Müstəqillik dövründə Azərbaycan dil siyasəti

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin bu müdrik sözləri ulu öndərin doğma ana dilinə nə dərəcədə böyük əhəmiyyət verdiyinin açıq-aşkar bir sübutu olmaqla yanaşı, eyni zamanda qurucusu, banisi olduğu müstəqil Azərbaycan Respublikasında dil siyasətinin hansı əsaslar üzərində qurulması məsələsini ümumi şəkildə öncədən açıqlayır, onun mahiyyətinin dərkinə işıq salır.

Ana dili hər bir xalqın, millətin varlığı, özünütsədiqi deməkdir, onun ən böyük milli sərvətidir. Bəşər tarixi qədar qədim keçmiş olan dil bir çox xalqlarda, o cümlədən azərbaycanlılarda ana kəlməsi ilə qoşa işlənir ki, bu da dilin insan üçün nə qədər qiymətli və əziz bir nemət olduğunu açıq-aşkar şəkildə göstərir.

Görkəmli Azərbaycan ədəbiyyatşünası və təhqidçisi, böyük ziyalı Fıridun bəy Köçəri dilin bu özel keyfiyyətini, yeni ana, vətən anlayışları ilə sıx və qımlız təlləriə bağlılığını xüsusi olaraq vurğulayaraq yazır:

"Ana dili millətin mənavi diriliyidir... Ananın südü bədənin mayası olduğu kimi, ananın dili də ruhun qidasıdır. Hər kəs öz anasını və vətəni sevdiiyi kimi, ana dilini də sevir".

Bəli, Ana və Vətən qədar sevdiyimiz dilimizi sevməklə yanaşı, həm də onu qorumaq, inkişaf etdirmək, saflaşdırmaq da həmişə vəzifə olaraq qarşıda durur. Bu işdə dilçilik sahəsində aparıcı təşkilat sayılan AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun üzərinə böyük yük düşür. Müstəqilliyimizin 25 illiyi əfəsinədə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun direktoru, görkəmli dilçi, mətnşünas alim, yazılı abidələrimizin yorulmaz tədqiqatçısı, filologiya elmləri doktoru, professor, AMEA-nın müxbir üzvü Möhsün Nağısoyluyla görüşüb söhbət etmişik. Onunla müsahibəni oxucularımıza təqdim edirik:

– Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dilinin hazırda dünya dilləri sırasında özünəməxsus yeri, necə dəyərlər, imzalar içərisində imzası vardır. Bu işə əsas olamışdır. Tarixin sərt sınaqlarından keçərək, müxtəlif inkişaf mərhələlərini yaşamış, zənginliyi qoruyub saxlamışdır. Möhsün müəllim, Azərbaycan dilinin müstəqillik illərində inkişaf mərhələsində qısaca nəzər salmağınızı istərdik...

– Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyevin sözləri ilə desək, **"ana dilimiz öz imkanlarının zənginliyi, səs quruluşunun səlisliyi və qrammatik quruluşunun sabitliyi ilə səciyyəvədir. Müasir Azərbaycan ədəbi dili siyasi-ictimai, elmi-mədəni sahələrdə geniş işlənmə dairəsinə malik yüksək yazı mədəniyyəti olan və daim sözsə ehtiyatın zənginləşdirən bir dildir"**. Tarixin müxtəlif dövnlərində ölkəmizin ayrı-ayrı imperiyalar tərkibində olmasına baxmayaraq, Azərbaycan dili öz varlığını qoruyub saxlamış, tarixin amansız və sərt sınaqlarından üzəgə, şəərəfə çıxmış, zaman-zaman cəlalanaraq saflaşmışdır. Cəsarətlə demək olar ki, Azərbaycan dili hazırkı qloballaşma dövründə - elmin, texnikanın görünməmiş sürətlə irəlilə gətirdiyi çağımızda bütün elm sahələri üzrə hər hansı bir anlayışın içəliyinə qədər ifadə etməyə qadir olan zəngin və seçkin dünya dillərindən biridir.

Dilimizin kökündə, özəyində ən qədim çağlardan bəri Azərbaycan topaqlarında yaşamış türkesilli boyların və soyların dili dayanır. Müasir Azərbaycan dilinin ayrı-ayrı dialekt və şivələrinin rəngarəng və əlvan dil çalarları, üslub əzəllikləri bu torpaqlarda əski çağlardan bəri yaşayan və etnik baxımdan eyni kökdən olan türk etnoslarının, damarlarında eyni qanı daşıyan insan toplumunun mövcudluğunu danilmaq faktlarla sübut edir. Bu mühüm amilin daha bir önəmli göstəricisi özündə tarixin ən qədim çağlarını yaşadan Azərbaycan şifahi xalq ədəbiyyatının zəngin və rəngarəng bədii nümunələridir. Bu baxımdan istər qədimliyinə, istərşə də bədilliyinə görə dünya folklor mədəniyyətinin nadir incilərindən sayılan "Kitabi-Dədə Qorqud" eposu (VII əsr) müstəsna əhəmiyyət daşıyır. Dastanın özünəməxsus bədii dili açıq-aşkar şəkildə sübut edir ki, belə bir möhtəşəm abidənin meydana çıxması üçün Azərbaycan-türk dili uzun bir tarixi-ədəbi mərhələni arxada qoymalı idi.

Mələm olduğu kimi, hər bir dilin gücü inkişafı və zənginləşməsinədə, xüsusilə də dövlət dili statusu qazanmasında onun təmsil edən xalqın, millətin müstəqil dövlətinin mövcudluğu həlledici rol oynayır. Bu mənada müəssəlman Şeyxzadə ilk demokratik respublika olan Azərbaycan Xalq Cümhuriyyətinin yaranması ilə (1918) Azərbaycan dilinin daha geniş şəkildə tətbiq olunması üçün böyük imkanlar və münbit şərait yarandı. Xalq Cümhuriyyəti hökuməti 1918-ci il 27 iyun tarixli qərarı ilə Azərbaycan-türk dilini bütün ölkə ərazisində rəsmi dövlət dili elan etdi, onun inkişafı üçün müəyyən tədbirlər həyata keçirməyə başladı, bu yöndə bir sıra müsbət addımlar atdı. Bununla belə, Azərbaycan Xalq Cümhuriyyəti dövründə (1918-1920-ci illər) yüksək səviyyəli elmi kadrların kifayət qədər olmaması və gənc respublikanın çox qısa bir zaman müddətində mövcudluğu Azərbaycan-türk dilinin həmin dövndədə dövlət dili kimi istənilən səviyyədə və geniş fəaliyyətinə imkan vermədi.

Ölkəmiz Sovetlər Birliyinin tərkibində olduğu ilk dövnlərdə isə Azərbaycan dili Sovet hakimiyyətinin məlum ideologiyasının tələblərinə və mövcud ictimai-siyasi qu-

ruşaya görə dövlət dili səviyyəsinə yüksələ bilməmişdi.

Xalqımızın böyük oğlu, ulu öndər Heydər Əliyev keçən əsrin 60-cı illərinin sonundan (1969) Azərbaycana rəhbərlik etməyə başladığı ilk vaxtlardan isə ana dilinin inkişafı istiqamətində bir sıra əməli tədbirlər həyata keçirilmişdir. Həmin tədbirlər sırasında ulu öndərin şəxsi təşəbbüsü və qətiyyəti, sarılsız əmrəsi və ciddi səyləri ilə 1978-ci ildə Azərbaycan Sovet Sosialist Respublikasının Konstitusiyasına Azərbaycan dilinin dövlət dili olması haqqında ayrıca bir maddənin daxil edilməsini xüsusi olaraq qeyd etmək lazımdır. Məhz ulu öndərin həyata keçirdiyi uzaqgörən, məqsədyönlü və uğurlu dil siyasətinin nəticəsi olaraq keçən əsrin 70-ci illərində Azərbaycan dilinin müxtəlif yönərdən arasıdırılması ilə bağlı bir sıra dəyərli elmi-tədqiqat işləri yerinə yetirilmişdir.

Qeyd etmək lazımdır ki, 1992-ci ildə Azərbaycan Respublikasının dövlət dilinin adı emosiyaların təsiri ilə "türk dili" adlandırılmış və bu təhlil qərar ciddi etirazlarla qarşılanmışdır. Heydər Əliyev 1993-cü ildə xalqın təkidli tələbi ilə Azərbaycanın rəhbərliyinə gəldikdən sonra yeni yaranmış şəraitdə digər vacib məsələlərə yanaşı, dil siyasətinə də xüsusi önəm verdi. Ümummilli lider dil məsələsinə birinci növbədə azərbaycançılıq ideologiyası prizmasında yanaşı və 1995-ci ilin payızından başlayaraq məhz bu yanaşma ilə dilimizin adı ilə bağlı müzakirələr aparmağa başladı. Tam demokratiklik, fikir azadlığı şəraitində keçən həmin müzakirələr zamanı dilimizin adının yarım əsrdən artıq işləndiyi şəkildə, yeni Azərbaycan dili adlandırılmasına üstünlük verildi. Bu məsələdə birinci növbədə azərbaycançılıq konsepsiyası əsas götürülür və nəzərə alınır ki, Azərbaycan dili anlayışı artıq neçə on illərdir ki, ölkədə yaşayan bütün xalqlar tərəfindən qəbul olunmuş, bu dil artıq kifayət qədər işlənmə təcrübəsi qazanmış və müstəqil Azərbaycan dövlətinin beynəlxalq nüfuzunun artması ilə tarixdə və beynəlxalq arenada da bu adla tanınmışdır. Ulu öndər dilimizin adı məsələsi ilə bağlı çoxsaylı çıxışlarında bu məsələyə siyasi uzaqgörənliklə, müdrikcasinə yanaşaraq demişdir: **"Tarixi köklərimizə, tarixi keçmişimizə böyük hörmət və ehtiramımızı bildirərək, eyni zamanda bu gün deməliyə ki, XX əsrdə bizim dilimiz öz inkişaf dövrünü keçib, formalışib və gəlib dövlət dili səviyyəsinə çatıb. İndi bunun adını dəyişdirib başqa ad qoymaq heç bir nöqtəyi-nəzərdən, həm fəlsəfi nöqtəyi-nəzərdən, həm Azərbaycan dövlətçiliyi, ölkəmizin bu günü və gələcəyi nöqtəyi-nəzərdən düzgün deyil"**. Onu da qeyd edək ki, adı çəkilən ümumxalq səsverməsi günü ümummilli lider jurnalistlərlə görüşü zamanı dilimizin adı ilə bağlı ona ünvanlanan suala belə cavab vermişdir: **"Bizim dilimiz Azərbaycan dilidir, biz azərbaycanlıyıq, respublikamız Azərbaycanca. Ancaq tarix, dilçilik elmi nöqtəyi-nəzərdən Azərbaycan dili dünyada mövcud olan türk dilləri qrupuna daxildir"**.

Beləliklə, Heydər Əliyevin dilimizin adı ilə bağlı mülahizələri sübut etdi ki, ulu öndərin apardıqi dil siyasəti onun milli dövlət quruculuğu siyasəti ilə, azərbaycançılıq konsepsiyası ilə sıx bağlıdır və onun üzvi tərkib hissəsidir. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, ulu öndər Heydər Əliyevin rəhbərliyi ilə işlənilən hazırlanmış və 12 noyabr 1995-ci ildə ümumxalq səsverməsi yolu ilə qəbul olunmuş Azərbaycan Respublikasının Əsas Qanununa – Konstitusiyasına "Dövlət dili" adlanan ayrıca bir maddə (maddə 21) daxil edildi.

Müstəqillik illərində ulu öndər Heydər Əliyevin apardıqi məqsədyönlü və gələcəyə yönələn dövlət quruculuğu məsələlərində dil siya-

səti həmişə aparıcı olmuş, dövlət siyasətinin prioritet istiqamətlərindən birini təşkil etmişdir. Ana dilini ürəkdən sevmə, bu dildə danışmağı ilə fəxr edən ümummilli lider bənərsüz nitqələrində, dərin məzmunlu çıxışlarında dilimizin rəngarəng ifadə vasitələrində, xalq dilindən gəlme deyimlərdən uğurla istifadə etmiş, özünəməxsus jest və mimikaları ilə nitqinin auditoriyaya, bütövlükdə xalqa təsir gücünün artmasına nail olmuşdur. Ulu öndər ana dili ilə bağlı çoxsaylı fikirlərində dilin azərbaycanlıqla birbaşa bağlılığı məsələsinə də önəm çəkmiş, xüsusi olaraq vurğulamışdır: **"Millətini milliliyini saxlayan onun ana dilidir. Şübhəsiz ki, musiqi də, ədəbiyyat da, ayrı-ayrı tarixi abidələr də millətin milliliyini təsdiq edir. Amma millətin milliliyini ən birinci təsdiq edən onun dilidir. Əgər Azərbaycan dili olmasa, Azərbaycan dilində məhənlər olmaz, musiqi olmaz. Bunların hamısı bir-birinə bağlıdır. Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi yaşaması, möhkəmlənməsi, inkişaf etməsi də bizim ən böyük nailiyyətlərimizdən biridir. Bu, təkcə dil məsələsi deyil, bu, həm də azərbaycançılıq məsələsidir"**.

Azərbaycan dilinin dünyanın müxtəlif ölkələrində yaşayan soydaşlarımızın ümumi ünsiyyət dili vasitəsinə çevrilərək milli həmrəyliyi göstəricisi kimi beynəlxalq aləmdə rəlonun artması, nüfuzunun yüksəlməsi də xalqımızın ümummilli lideri, müdrik siyasətçi Heydər Əliyevin adı ilə bağlıdır. Ulu öndər Heydər Əliyev ana dilimizin tarixi keçmişini ilə yanaşı, bu günkü durumunu və mövcud problemlərini də daim diqqət mərkəzində saxlamış və bu yöndə bir sıra mühüm tədbirlərini həyata keçirməsinə ilkin olaraq imza atmışdır.

Ölkədə latin qrafikalı Azərbaycan əlifbasına keçidin 2001-ci ilin avqust ayında bütövlükdə təmin edildiyini və yeni əlifbadan istifadənin müstəqil Azərbaycan Respublikasının həyatında olduqca mühüm bir elmi-mədəni hadisə olduğuuna nəzərə alın dövlət başçısı 9 avqust 2001-ci il tarixli fərmanı ilə hər il avqust ayının ilk gününün Azərbaycan Respublikasında Azərbaycan əlifbası və Azərbaycan dili günü kimi qeyd olunmasını rəsmiləşdirdi. Beləliklə də, dövlət dil siyasətinin həyata keçirilməsi, ana dilinin nüfuz və statusunun qaldırılması üçün daha münbit şərait və geniş imkanlar yarandı.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin böyük önəm verdiyi dil siyasəti onun layiqli varisi, Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev tərəfindən də uğurla davam etdirilir. Ulu öndərin işləri kursunu yeni şəraitin tələblərinə uyğun şəkildə yarıdıcılıqla inkişaf etdirən İlham Əliyevin bu sahədəki ilk sərəncamlarından biri Azərbaycan dilində latin qrafikası ilə kütləvi nəşrlərin həyata keçirilməsi ilə bağlıdır. Ölkə Prezidentinin 12 yanvar 2004-cü il tarixli bu sərəncamına əsasən dövlət müstəqilliyinin başlıca rəmzlərindən biri sayılan ana dilinə dövlət qayğısının daha da artırılmasını təmin etmək məqsədilə Azərbaycan ədəbiyyatı, mədəniyyəti və elminin ən gözəl nümunələrinin latin qrafikası ilə yenidən nəşr kütləvi şəkildə həyata keçirilmişdir. Bundan əlavə İlham Əliyevin 2004-cü il 27 dekabr tarixli digər bir sərəncamına uyğun olaraq Azərbaycan və dünya ədəbiyyatının görkəmli nümayəndələrinin əsərləri kütləvi tirajla nəşr olunaraq ölkədəki bütün kitabxana şəbəkəsinə hədiyyə edilmişdir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev 2012-ci ildə isə bilavasitə Azərbaycan dili və dilçiliyi ilə bağlı iki mühüm sərəncə imza atmışdır. Onlardan biri ölkəmizdə dilçilik elminin ən başlıca mərkəzi sayılan Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının Nəsimi adına Dilçilik Insti-

tutunun maddi-texniki bazasının gücləndirilməsi haqqında 2012-ci il 29 may tarixli sərəncamdır. Respublika Prezidentinin 23 may 2012-ci il tarixli "Azərbaycan dilinin qloballaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinə və ölkədə dilçiliyin inkişafına dair Dövlət Proqramı haqqında" sərəncamı da ölkədə dil siyasətinin həyata keçirilməsi üçün geniş imkanlar açır. Bu sərəncamla Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabineti yanında Terminologiya Komissiyası yaradılmış və ədəbi dil normalarının gözənilməsi, eləcə də Azərbaycan dilçilik elminin səviyyəsinin daha da yüksəldilməsini özündə ehtiva edən Dövlət Proqramının hazırlanması bir məqsəd olaraq qarşıya qoyulmuşdur. Bir müddət sonra adı çəkilən Dövlət Proqramı hazırlanmış və ölkə Prezidentinin 9 aprel 2013-cü il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilmişdir. Sərəncamda göstəridiyi kimi **"hazırkı qloballaşma dövrü Azərbaycan dilinin zənginləşməsi və təbii imkanlarının genişləndirilməsi istiqamətində aparılan işlərin yeni səviyyədə yüksəldilməsini tələb edir"**. Sərəncə xüsusi olaraq vurğulan ki, **"Dövlət Proqramının məqsədi Azərbaycan dilinin istifadəsinə və təbii qədr dövlət qayğısının artırılmasını, Azərbaycan dilinin globallaşma şəraitində zamanın tələblərinə uyğun istifadəsinin təmin edilməsidir"**. Dövlət Proqramının icrasına dair təqdim olunan Tədbirlər Planında göstərilən maddələr sırasında Azərbaycan dilinin tədrisi və təbiiqinin genişləndirilməsi, Azərbaycan dilinin öyrənilməsi və təbiiq sahəsində informasiya-kommunikasiya texnologiyalarının tətbiqi və dilimizin kütləvi informasiya vasitələrində təbiiq, ədəbi dilimizə xələl gətirə biləcək yad ünsürlərin aradan qaldırılması, ədəbi dil normalarına ciddi əməl edilməsi kimi global məsələlər başlıca yer tutur. Bu da Azərbaycan dilçiliyinin dünya elminə inteqrasiyası və ölkənin tanınmış dilçi alimlərinin beynəlxalq miqyasda nüfuz qazanması üçün münbit şərait yaradır.

Ümumiyyətlə, Dövlət Proqramı milli dövlətçiliyimizin başlıca rəmzlərindən biri olan Azərbaycan dilinin geniş miqyasda təbiiq, əsaslı və fundamental şəkildə tədqiqi, eləcə də ölkəmizdə dilçilik elmi sahəsində aparılan araşdırmaların səviyyəsinin yüksəldilməsi istiqamətində konkret əməli işlər görmək üçün əlverişli zəmin və geniş imkanlar yaradır. Adı çəkilən sahəsində çalışan mütəxəssislərin, dilçi alimlərin üzərinə böyük vəzifələr qoyur, onları bu yöndə əməli işlər görməyə səfərbər edir.

– **Təbii ki, yuxarıda adı çəkilən məqsəd və vəzifələrin həlli məsələsi daha çox Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyası Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunun öhdəsinə düşür. Ölkəmizdə dilçilik sahəsində fundamental araşdırmaların mərkəzi və aparıcı təşkilatçısı kimi tanınan bu elm müəssisəsində Dövlət Proqramından irəli gələn vəzifələrin həyata keçirilməsi məqsədilə hansı işlər görülür?**

– Ölkə Prezidentinin Azərbaycan dili haqqındakı 9 aprel 2013-cü il tarixli sərəncamından irəli gələn vəzifələri həyata keçirmək məqsədilə bir sıra əməli işlər görülmüşdür. Onların sırasında ilk növbədə Dilçilik İnstitutunda bir neçə yeni şöbənin (Qədim dillər və mədəniyyətlər, Sosioloqivistika və dil siyasəti, Kompüter dilçiliyi, Monitoring) yaradılmasını qeyd etmək lazımdır. İnstitutda aparılmış struktur dəyişiklikləri Azərbaycan dilçiliyinin Avropa və dünya elminə inteqrasiyasına, ölkənin görkəmli dilçi alimlərinin beynəlxalq səviyyədə tanınmasına və nüfuz qazanmasına, eləcə də ədəbi dil tarixinin, qədim dil və mədəniyyətlərinin araşdırılmasına, ölkə ərazisində yaşayan əzsaylı xalqların dillərini öyrənilməsinə yol açır. Bu məqsəddə keçən il Dilçilik İnstitutunda ilk dəfə olaraq qədim dillər üzrə 3 nəfər, eləcə də bu il daha 3 nəfər ali təhsilin magistratura pilləsinə qəbul edilmişdir. Beynəlxalq standartlar əsasında milli terminoloji informasiya sistemini və Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi ümumi informasiya bazasını yaradılması, həmçinin Azərbaycan dilinin yeni orfoqrafik, izahlı, tarixi, frazeoloji və terminoloji lüğətlərinin hazırlanması, müxtəlif dialekt və şivələrin müasir tələblər səviyyəsində öyrənilməsi sahələrində də müəyyən işlərə artıq başlanılmışdır. Bundan əlavə dilimizə son 20-

"Xalqı xalq edən, milləti millət edən onun ana dilidir".

Heydər ƏLİYEV, ümummilli lider.

30 ildə daxil olmuş yeni sözlərin, o cümlədən terminlərin lüğəti hazırlanmış və nəşrə təqdim olunmuşdur.

Dilçilik İnstitutunda dilimizin saflığının qorunması, ədəbi dil normalarının pozulması hallarının qarşısının alınması sahəsində də məqsədyönlü işlər yerinə yetirilməkdədir. İnstitut əməkdaşları bu məqsəddə vaxtaşırı yoxlamalar aparır, monitorinqlər keçirir və ən başlıca sözüqədən şahədəki nöqsanların aradan qaldırılması üçün əməli tədbirlər görür. Mələm olduğu kimi, televiziya və radio kanallarında, mətbuat orqanlarında və sosial şəbəkələrdə Azərbaycan ədəbi dilinin normalarının pozulması hallarına tez-tez rast gəlmək olur. Bu sahədə pozuntuların qarşısının alınmasında ictimaiyyətin də fəal iştirakının təmin edilməsi və operativ tədbirlərin görülməsi məqsədilə Dilçilik İnstitutunda bu yaxınlarda "qaynar xətt" öz fəaliyyətinə başlamışdır.

Müstəqillik illərində Azərbaycan Respublikasında aparılan məqsədyönlü və uğurlu dil siyasətinin müddəalarına uyğun olaraq AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda yeni yaradılmış Sosioloqivistika və dil siyasəti şöbəsinə ölkəmizdə yaşayan başqa millətlərdən olan xalqların: talışların və ləzgələrin, tatların və udilərin, eləcə də digər etnik qrupların dillərini öyrənilməsi, mövcud dil materiallarının toplanılması ilə bağlı da müəyyən işlərə başlanılmışdır. Bu istiqamətdə aparılacaq işlər sırasında ölkədə yaşayan xalqların dillərini qarşılaşlıqlı əlaqələri və qarşılıqlı təsiri kimi məsələlərə xüsusi diqqət yetirilməsi nəzərdə tutulur.

Azərbaycan dili xalqımızın özümüllüyünü, tarixi keçmişini və mədəniyyətini, zəngin söz xəzinəsini, inanc və ənənələrini, əxlaqi dəyərlərini və dünyagörüşünü özündə yaşadan, əsrlərdən əsrlərə gətirdirən əvəzsiz milli sərvətdir. Ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra dövlət atributları sırasında özünəməxsus yeri və çəkisi olan ana dilimizə dövlət səviyyəsində daima diqqət qayğı göstərilmişdir.

Onu da əlavə edək ki, müasir dünyada gedən qloballaşma şəraitində Azərbaycan dilinin zamanın tələblərinə uyğun şəkildə işləkliyinin təmin edilməsi, onun saflığının qorunması və tədqiqinin dərinləşdirilməsi Dövlət Proqramının əsas qayə və məramını təşkil edir.

Azərbaycan Respublikasının dövlət dili olan Azərbaycan dili ilə bağlı bu qeydlərimiz açıq-aşkar şəkildə sübut edir ki, xalqımızın ən böyük mənavi sərvəti sayılan ana dilimizə ölkəmiz müstəqillik qazandıqdan sonra dövlət səviyyəsində böyük qayğı göstərilmiş və bu global məsələ daima diqqət mərkəzində olmuşdur.

Azərbaycan xalqının ümummilli lideri Heydər Əliyevin dövlət dilimiz olan Azərbaycan dili haqqında dediyi əşğıdakı sözləri bu qayğının ən bariz nümunəsidir: **"Hər bir xalqın milliliyini, mənavi dəyərlərini yaşadan, inkişaf etdirən onun dilidir. Bizim ən böyük sərvətimiz ondan ibarətdir ki, dilimiz yaşayb və zənginləşibdir. Azərbaycan ədəbi dilinin saflığına daim qayğı göstərilməlidir. Çünki dil xalqın sərvətidir. Ədəbi dilin təəqqisi olmadan mənavi mədəniyyətin təəqqisi mümkün deyildir. Lakin mədəniyyətin və elmin səviyyəsi yüksəldikcə, həyatın axarı sürətləndikcə dilin təkmilləşdirilməsinə, onun sözsə ehtiyatının zənginləşməsinə daha çox qayğı göstərmək lazımdır"**.

Ulu öndərin Azərbaycan dili haqqında program səciyyəli bu sözləri hər bir Azərbaycan vətəndaşını, xüsusilə də dilçilik sahəsində çalışan mütəxəssisləri ədəbi dilimizin saflığı keşiyində dayanmağı, onun düzgün şəkildə tətbiqi və inkişafı istiqamətində düşünüb-düşünməyə səsləyir.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti cənab İlham Əliyev də Azərbaycan Milli Elmlər Akademiyasının 70 illik yubileyi ilə bağlı keçirilən ümumi yığıncaqda (9 noyabr 2015-ci il) söylədiyi dərin məzmunlu nitqində xalqımızın mənavi sərvəti olan Azərbaycan dilinin saflığının qorunmasının zərurətini ayrıca olaraq vurğulamışdır:

"Əsrlər boyu Azərbaycan xalqını bir xalq kimi qoruyan Azərbaycan mədəniyyətimiz, incəsənətimiz, musiqimiz, xalqçılıq sənətimiz

– **bir məxrəcə gəlinməsi məqsədəuyğundur.**

Qədim Türk abidələri, ədəbi dil tarixi, eləcə də müasir dilçiliyin ümumi və nəzəri problemləri ilə bağlı türkdillil respublikaların müvafiq qurumları və dünya dilçilik mərkəzləri, xüsusilə də türkoloji mərkəzləri ilə elmi əməkdaşlığın qurulması və ortaq layihələrin hazırlanmasına başlanılmışdır.

Ana dilinin saflığının qorunması, ədəbi dilimizin yazı ünsürlərdən təmizlənməsi istiqamətində müvafiq əməli tədbirlərini həyata keçirilməsi. Ölkə Prezidentinin AMEA-nın 70 illik yubileyindəki məruzəsində qeyd etdiyi kimi, bu sahədə ciddi nöqsanlar məsələdə olunur. Problemin tezliklə həlli üçün ilk növbədə bu istiqamətdə tədbirlər planı hazırlamaq və maarifləndirmə işini gücləndirmək lazımdır. Eyni zamanda problemin düzgün və elmi şəkildə həlli üçün ana dilinin zəngin daxili imkanlarından, söz yarıdıcılığında bəhrələnmək də məqsədəuyğundur. Düşüncürük ki, bu məsələdə qarşıda Türkiyənin dilçi alimlərinin təcrübəsindən istifadə etmək də faydalı olar. Onu da qeyd etmək lazımdır ki, bir sıra ölkələrdə bu problemin düzgün və operativ həlli üçün inzibati qayda-cəza tədbirləri tətbiq olunur və özünün səmərəli nəticələrinə verir.

Dünya dilçilik elminin müasir inkişaf meyillərini nəzərə almaqla sosioloqivistika və dilin psixologiyası ilə bağlı prioritet istiqamətlərini müəyyən edilməsi. Prioritet istiqamətlər baxımından əhəmiyyət daşıyan nəzəri bazanı təkmilləşdir-mək, onun təbliğ etmək və tanıtmaq, Sosioloqivistika və dilin psixologiyası ilə bağlı mövcud problemlər üzrə elmi tədqiqatçıları yığmaq və onların vəzifələri təşkil etmək.

Azərbaycan dilinin müxtəlif dialekt və şivələrinin müasir dövrün tələblərinə uyğun şəkildə öyrənilməsi təmin etmək məqsədilə Qarabağ, Borçalı, Dərbənd və Cənubi Azərbaycanın dialektoloji at-laslarının hazırlanması. Qeyd edim ki, indiyədək bu sahədə müəyyən işlər görülmüş və böyük rezonans doğuran Azərbaycan dilinin Naçıxanı dialektoloji atlası keçən il nəşr olunmuşdur. Gələcəkdə adı çəkilən bölgələr üzrə də belə bir sənəballı işin həyata keçirilməsi məqsədəuyğundur.

Qədim dillər və mədəniyyətlərin, eləcə də qədim dünya dillərinə məxsus qaynaqların öyrənilməsi. Qeyd edək ki, bu məsələ Azərbaycan dilinin yazıyaqədərki dövrünün tədqiqi baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. Bu məqsəddə 2013-cü ildə AMEA Nəsimi adına Dilçilik İnstitutunda Qədim dillər və mədəniyyətlər şöbəsi yaradılmış və artıq bu məsələ üzrə müəyyən işlərin həyata keçirilməsinə başlanılmışdır. Qədim dünya dillərində mövcud olan türk leksikasının tədqiqatı calb edilməsi Azərbaycanın etnik və dil tarixinin öyrənilməsi baxımından olduqca əhəmiyyətli məsələlərdən biridir.

Azərbaycan dilinin dövlət dili kimi ümumi informasiya bazasını yaradılması. Qeyd edim ki, dövlət dili üçün böyük əhəmiyyət daşıyan bu işin həyata keçirilməsi Azərbaycan dili və dilçiliyi haqqında lazımi məlumatların, eləcə də mövcud qrammatika kitablarının və lüğətlərin elektron məkanda yerləşdirilməsini təmin edəcəkdir. Bu halda dövlət dili ilə bağlı bütün lazımi informasiyanı istifadəçilərin ixtiyarına verilməsi işi həyata keçiriləcəkdir.

Beynəlxalq standartlar əsasında milli terminoloji informasiya sistemini yaradılması. Terminoloji bazanın yaradılması terminoloji lüğətlərin elektron variantlarının virtual məkanda yerləşdirilməsini və Azərbaycan dilinin terminoloji arealını müasir metodlarla zənginləşməsinə zəruri edir. Bu nəzərə alınaraq milli terminoloji bazanın yaradılmasında məqsəd, dilimizdə olan mövcud terminoloji lüğətləri vahid mərkəzə toplamaq, elmin-texnikanın müxtəlif sahələrində çalışan mütəxəssisləri terminlərin izahını və müxtəlif dillərdə qarşılıqlı əlaqəni dərindən öyrənməyə yardımçı olmaq, həmçinin termin yarıdıcılığına cəmiyyətin müxtəlif təbəqələrini o, cümlədən xaricdə yaşayan soydaşlarımızı cəlb etməkdir.

Bütün bu işlərin 2020-ci ilə qədər tamamlanması planlaşdırılır.

– **Möhsün müəllim, bizim sizlə görüşümüz sizin 70 illik yubileyiniz əfəsinədə təsadüf edir. Və biz bunu qeyd etməyə bilmərik. Sizə uzun ömür, cansağlığı və şəərəf işinizdə daha böyük uğurlar arzulayıyıq. Müsahibə üçün çox sağ olun.**

Müsahibəni hazırladı: Zümrüd QURBANQIZI, "Respublika".